

PREFAȚĂ

HIMEROGONIA

1) Intrarea în oraș. Anghel Dumbrăveanu se fixează la Timișoara devreme; în 1951 este deja timișorean, debutant în revista „Scrisul bănățean”, apoi, din 1953, angajat al revistei. Aproximativ de revista „Steaua” îl modelează, Baconsky devine și pentru el un maestru. Întâlnirea cu Petre Stoica, bănățean fixat în Bucureștii noii generații literare, colaborator permanent al „Stelei”, fixează începutul unei relații durabile:

„Pe Anghel Dumbrăveanu l-am cunoscut demult, demult, într-un timp depărtat....(....) care dintre noi făcuse gestul apropierei? Puștan într-ale publicisticii, dar poet în plină afirmare, trudea la „Scrisul bănățean” pe postul celor meniți să vegheze la întreținerea mecanismelor dătătoare de slovă tipărită. Delicatul secretar general de redacție ținea să mă împace cu pomenita revistă și să-mi vadă fircăliturile în paginile ei. Lucrarea sufletească izbutise deplin. De-atunci până-n vara anului curent, mi-a făcut servicii cât duzini de prieteni. Dreptatea cere o precizare: Anghel își ajuta cu voluptate toți colegii (.....) Cunoscându-i însușirile de prinț argeșan mutat în Țara Banatului, Anghelos își va păstra pentru totdeauna curate veșmintele...” (1).

Fixarea în Banat are etapele ei, unele recapitulate în cartea pe care o realizează împreună cu cineastul și fotograficul Iosif Costinaș, *Intrarea în oraș*. Anghel Dumbrăveanu și Iosif Costinaș îi provoacă lui N. Steinhardt bucuria unei cărți în care Orașul exprimă noua sensibilitate a lumii noastre. Poeziile/fotografiile din *Intrarea în cetate* (Ed. Facla, 1981) îi prilejuiesc lui N. Steinhardt aceste exclamații :

„Cei care, ca și mine, nu socotesc orașele (cu zidurile, canalele, turnurile, caldarâmul și felinarele lor) nevrednice a fi îndrăgite întocmai ca și câmpenescul ori sătescul vor găsi, nu mă îndoiesc, prilej de subtilă, caldă și adesea sfâșietoare fericire citind volumul lui Anghel Dumbrăveanu și Iosif Costinaș – album ritmat, carte de versuri reflectate în forme sau profiluri – dedicat Timișoarei” (2).

Anghel Dumbrăveanu a trecut printr-un transfer: de-teritorializarea a însemnat pentru el o re-teritorializare, o descoperire a unui spațiu care

merită elogii. Ținutul natal era al dealurilor, Timișoara rămâne un spațiu meridional – un loc al soarelui și al distincției apolinice. Un moment lămuritor îl realizează *volumul Intrarea în cetate*, cu poze realizate de cineastul Iosif Costinaș.

2) Arta actorului și asumarea statutului de poet, în anii '60.

Himerogonia. Înscenările lui Anghel Dumbrăveanu acordă un loc important celui care recită, Actorului. Poetul se confesează, e personajul unei istorii (de obicei, erotice) și, în același timp, preotul care oficiază ritualurile poeziei. Ca pentru o generație întreagă de scriitori – ca pentru Nichita Stănescu, Fănuș Neagu, Ștefan Bănuțescu, cei care au putut trăi bucuria descoperirii literaturii – scrisul e o sărbătoare, literatura, un fapt sărbătoresc. Actorul, rege/preot, devine poet, poetul devine actor, lămurind fiecare o linie defensivă, dar și o enorm orgolioasă alcătuire:

„Noaptea, vin singur pe țârm să m-ascult/ Noaptea când totul se retrage în umbră,/ Și însăși marea e un nesfârșit întuneric / Din care vin elementele ca-ntr-o altă geneză/Îmi spun: aceasta este o jertfă zadarnică / Un spectacol bizar, o risipire de forțe /Dar totul sună epuizant de frumos/ Și din vrajba sonoră va rezulta împăcarea./ Prea multe zboruri lasă marea pe țârm ...”

Rostirea e o sărbătoare a poeziei, iar simbolurile par a asigura, poetului și celui ce oficiază (Actorului), invulnerabilitate. Crișu Dascălu (3) pune în valoare un concept important pentru definirea poeziei lui Anghel Dumbrăveanu: *himerogonia*:

„Rar, foarte rar un poet român de azi care să-și identifice într-atât viața cu literatura ca Anghel Dumbrăveanu. El își îmbibă trăirea zilnică de poezie până acolo unde versul prinde să trăiască, iar biografia trece în himere și legende. Poate că aici, în această capacitate ieșită din comun de a-și accepta, nu cu resemnare, ci cu entuziasm, destinul artistic trebuie căutat izvorul... poeziei sale, emancipată de amenințarea locurilor comune, de care și cele mai puțin convenționale forme poetice nu ezită a se lăsa împodobite.”

Și concretizează Crișu Dascălu:

„Îmi place să văd în acest gust pentru ceremonial replierea sa pe linia unei vechi culturi, retrăirea autentică a vechimii aceleia când existența fusese acordată la ritmuri cosmice. De aici și din triplul cult pe care îl (re)instaurează liric: al femeii, al prietenului și al morții, prezent impalpabile, aflate în imprevizibilele interpătrunderi...”

Țara Himerei ar fi spațiul pe care îl definește poezia lui Anghel Dumbrăveanu, crede Crișu Dascălu.

Între țările imaginate de poeții anilor șazeci, țara himerei pare, oricum, cea mai ofertantă. Geografia literară a lui Anghel Dumbrăveanu descoperă,

în această țară, topografii bine definite doar de relația amicală. *Belgradul în cinci prieteni* (volum de Nichita Stănescu realizat împreună cu Petre Stoica, Anghel Dumbrăveanu, Adam Puslojci, Srba Ignjatovici) ar defini un sistem de vase comunicante.

3) Iluminările mării și ale orașului. Evoluția poetului este semnificativă pentru transformările poeziei unei generații. Poetul debuta în volum matur, așa cum nu debutau alți colegi ai săi, la începutul deceniului al șaptelea. În primele două volume, caligrafiază cu grație în preajma măștrilor ce se cuvine a fi studiați. Eminescu (cu *Odă în metru antic*), Bacovia sau Blaga sunt măștrii săi. Soarele, lumina, semințele sunt simbolurile care îi vor governa poezia. Anghel Dumbrăveanu își descoperă teritoriul său – cea mai fertilă lume lirică: marea. Puțini poeți români au rămas în preajma ei cu atâta îndărătnicie – niciunul nu și-a legat atâtea volume de numele ei. Ar trebui să descoperim aici un ritm al re-teritorializării: așezat în Timișoara, oraș al parcurilor cu platani, în Banatul de câmpie, poetul despre în reășezarea la mare o echivalență. Și o rețea de metafore necesare ceremonialului poetic. În *Iluminările mării și Oase de corăbii*, versuri de o mare claritate dau imaginea unui poet apolinic, deopotrivă al câmpiei, al parcurilor și al mării: al unui ținut meridional care contrazice locurile nașterii, „barbare”. Uneori o călătorie pune „în spectacol”, invită în scenă iluzionistul:

„Iluzionistul recita *Anabasis*. Afară ninge./Noi ascultam răsuflul viței de vie./ Femeia ținea rugbistul de mână./.../ Poate/ Aștepta să plece spre sud/ Într-o călătorie de studiu la tropice/ Uneori ar fi vrut/ Să împartă călătorilor rătăciți prin deșert/ Căușul de răcoare și umbra oazelor ei./ Să se trezească noaptea în temple străvechi/ Cu zei pictați în simboluri de demult...”

Femeia care aștepta să plece în mările sudului, care visează să împartă călătorilor rătăciți în deșert răcoare, să se trezească noaptea în temple străvechi nu trăiește altceva decât o reășezare în lumea imaginată: într-o lume fastuos imaginară.

O seamă dintre înscenările lirice ale acestei etape evocă inițierea în eros. Ritualurile și ceremoniile inițiatice aparțin unei lumi capabile de uluitoare metamorfoze. Atotputernicia poetului se face simțită în acest *Cântecul sturzului*:

„Curând se va-ntoarce/ Și sturzul de iarnă din nord. Vara lui s-a sfârșit/ În ceața valkiriilor./Vom învăța s-așteptăm/ Să refacem năvoadele,/ Să frecăm rugina/ De pe țevile puștii,/ Să tăiem copaci/ Pentru bărcile noi. Toate drumurile lumii/ Sunt în inima noastră.”

Ghicim bucuria de a exista în teritoriile poeziei: euforiile construcției decorului, ale amenajării semnelor fac parte din ritualurile regale ale generației lui Nichita Stănescu. Lângă poezia presimțirilor, a cețurilor care se abat, vibrația bucuriilor depline evocă regalitatea poetică. Suntem, nu-i așa, la o curte princiară:

„Vapoare și rodii, bătrâni/ Cu privirea ascunsă în ei, /Dansatoare care n-așteaptă pe nimeni, / Un câine rătăcit printre lăzi /Colaci de frânghii, ancore ruginite,/ Frunze decupate sau inimi/ Pe cheiul cu păsări de mare/Și eu printre toate acestea/ Cu pipa strânsă-ntre dinți...”

Revenim încă o dată la definiția barocului, cea pe care o dă Edgar Papu: ea ar putea sluji înțelegerii poeziei lui Anghel Dumbrăveanu. Abundența barocă nu face altceva decât să ascundă o rană interioară, o avarie a vieții sufletești. Imaginea răsturnată a Regelui pune în valoare drama Actorului – a clovnului. Și unul, și celălalt figurează pe aceeași carte de joc.

4) Iar rănilor interioare apar cu insistență în poemele anilor șaptezeci, optzeci și, îndeosebi, nouăzeci. Regimul animalier al barocului sporește, nu fără a contesta semnele/simbolurile mai vechi. *În privirea păunilor* ar fi poemul emblematic al anilor nouăzeci, în care interogațiile capătă o intensitate nouă. Ceremoniile sunt mereu tulburate de câte un cuvânt nevrednic, de un nume care nu poartă semn regal. Nu face parte dintre vorbele ceremonilor care sacralizează. Lumea coboară sub semnul răului. Lumea, sau numai o parte a ei. „Mic tratat despre supraviețuirea poetului” s-ar putea numi ultimul volum al poetului. Sau să fii oficiat autorul traducerea în limbajul său regal, numindu-și cartea *Diamantul de întuneric*? Și încercând să descopere și un intermezzo ludic?

Și iată ce se poate citi *în privirea păunilor*:

„Nu e înger ființa ce vine pe urmele mele/ mi-am spus plonjând prin constelații târzii/ Oi fi fost deturnat/ de vreo femeie a cerului?// N-o fi știut că sânge nemiruit/ Mă hrănește când mă paște urgia//...//Întrebam fără noimă: au tu erai/ Ilincă-tilincă? Unde-ți rămase/ciupagul de in?/ O să umbli cu țâțele goale în privirea păunilor/ rătăciți într-un roi de albe planete// Ilinca aiurează năucă: nu mai zburăm?/ Suntem blestemați să-mplănim ce-ncepurăm/ ne-om furișa cum putem către case/ mai spre viul nopții încolo/aiurează Ilinca.” În poemul său Nichita evoca tunelul oranj, Anghel Dumbrăveanu mizează pe un oximoron conform metamorfozei sale poetice: diamantul de întuneric.

5) Putem să revenim, cu ajutorul Violetei Dumbrăveanu, fiica poetului, la studiile, cronicile, articolele care au fost dedicate, în aproape jumătate de veac, lui Anghel Dumbrăveanu. Sunt semnate de personalități ale culturii, de critici, de esești, de nume marcante ale scrisului contemporan. Înainte de a sublinia valoarea unei opere, paginile culegerii (aproape cinci sute) evocă neobișnuita prezență a omului în viața literară – buna cuviință cu care știe să întâmpine scriitorul. Anghel Dumbrăveanu a fost și rămâne un maestru al protocolului poetic, iar deschiderile sale către colegii de generație, către poeții, criticii, eseștii generației șaizeci nu exclud dialogurile cu N. Steinhardt, Alexandru Balaci, Ovidiu Cotruș, Ștefan Aug. Doinaș, Mircea Ivănescu, Ion Mircea, Adrian Popescu, Laurențiu Ulici, Mircea Iorgulescu, Marcel Corniș-Pop, admirabili, tandri, fermecători comentatori ai scrisului său.

Știa să întâmpine poetul și să asigure ceremonia necesară Paginile lui Adam Puslojici sau ale lui Srba Ignjatovici, ale lui Moma Dimici sau Radomir Andrici evocă deschiderile sale față de literatura sârbă, unde ecoul poeziei sale a fost puternic. Neîndoios, succesul literaților români în Iugoslavia se datorează și punților pe care le-a întemeiat Anghel Dumbrăveanu, fiindcă poetul era un bun creator de relații. De altfel, rândurile lui Nichita Stănescu despre Anghel Dumbrăveanu exprimă cum nu se poate mai bine o prietenie literară cum n-au fost multe în literatura ultimelor decenii:

„De multă vreme nu mi-a mai fost atât de dor de un poet cum este acum Anghel Dumbrăveanu. Mi-e dor de el ca de-o eră apusă a tinereților mele, pe când el era un hidalgo și eu o moară de vânt, pe când el era un brontozaur și eu o eră mezozoică. E adevărat că îmi mai alin dorul recitându-i elegantele versuri și iar este mai adevărat că mi s-a mai alinat simțirea citindu-i cu admirație varianta engleză a poemelor lui, e o minune că i-a apărut o ediție în engleză(...). Poetul, el însuși aidoma versurilor lui, e un coleg desăvârșit, un fremătător, un neconfesiv căci adeseori l-am surprins în *Străinezia* ori acasă... elogiind literatura generației lui și literatura română în genere./ Ambasador perfect al poeziei, propria lui poezie este o ambasadă. Vin păsările, bunăoară vulturii, bunăoară coțofenele, bunăoară porumbeii, bunăoară găștele sălbatice, să ceară viză versurilor lui de intrare în limba română. Ce dacă locuiește la Timișoara! E clar că inima mea are o Timișoară a ei.”

Ieșirile lui Anghel Dumbrăveanu în *Străinezia* numită de Nichita au fost întâmpinate de studii sau articole semnate de Robert J. Ward, Marcel Pop-Corniș, Adam J. Sorkin, Anton Palfi, Andrei A. Lillin, Govan Kallqvist, Thomas C. Karlsson și de alții.

6) Autoritatea „regală” a lui Anghel Dumbrăveanu a adunat lângă el poeți care i-au urmat, uneori preluat modelul și mesajul liric. Vibrațiile culturale ale orașelor („capitalelor poetice”) din Banatul de azi nu pot fi percepute fără a aminti prezența, în anii șaizeci și în anii șaptezeci, a unor autori care s-au format în preajma lui George Suru, emul al lui Anghel Dumbrăveanu, dar și animator al unei literaturi în care spațiul montan, cu simbolurile sale, recompun o hartă a ținutului, a unei patrii reale/imaginare. Discursul mai tânărului Sabin Opreanu, nici el foarte depărtat de Anghel Dumbrăveanu, din *O privire asupra râului*, volumul de debut (și de bună așezare), poate divulga înrudiri substanțiale: George Suru a inaugurat o literatură a miturilor montane, a păsărilor și a vietăților locului, încercând a acționa în numele specificității... Sabin Opreanu prelungește acest efort, stilizând, concentrând. Ca George Suru, Sabin Opreanu scrie despre însingurarea sa extrem provincială, despre prietenii plecați prea departe. Lamentațiile circumscriu, întâi, o biografie:

„librar și poet și fost conducător de cenaclu/ într-o stațiune balneară din sud-vest/ unde iarna capitulează la izvoarele râului.” Apare mereu și mereu (ca și la George Suru, am spune) Provincia:

„poemul acesta, clădit în provincia ursuză/râul tunându-mi mereu în memorie/muntele amenințător sunându-și calcarul/peste fruntea umbrită de pinul negru.” Poet al munților, al vietăților silvestre, Sabin Opreanu își cântă exilul într-o lume în care se simte violența civilizației citadine. Monograf al râului său (de la Alecsandri la Blaga, Cerna a inspirat piese antologice), Sabin Opreanu își organizează ceremoniile lirice cu dezinvoltura lui Anghel Dumbrăveanu. Nimic însă epigonic, totul supus necesităților unei confesiuni potolite.

În anii șaptezeci, în anii optzeci, Anghel Dumbrăveanu a stimulat creația tânără din Banat prin pagini (prefețe, postfețe) care trebuie recuperate. Ultima cartea, dedicată soției, fiicei și nepotului, poartă epigraful: *Ei îmi sunt legământul cu viața și veșnicia*. Lumea și semnele poetului rămân indestructibile.

Note

1) În același articol din „Luceafărul”, nr 15/1981, Petre Stoica adaugă: „Zeul călătoriilor ne-a legat în câteva rânduri strâns laolaltă aripile încă puțin antrenate în zboruri lungi... Întâmpinați de fratele Adam, însoțiți de Nichitușa, am străbătut cu armonica melodiilor nebune tărâmurile Serbiei, adăpându-ne din fântânile ei bogate în omenie, manastirka și versuri nepereche.(...) De bună seamă, cu gândul la acele irepetabile clipe a scris

acest poet nostalgic de sfâșietoare frumusețe: „suntem la masă aproape toți/ petre adăpostit în barba lui uscată/ Nichita uitându-se la înger cu două pete de cer/ adam care tocmai l-a încuiat pe dumnezeu într-o garsonieră/ și srba uimit de tăcerea propriului glas...”

2) *Intrarea în cetate* este și o ispititoare poftire la făurirea altor imnuri, elegii, od, fantezii sau încă nenumărate complexe prozodice, unde cugetul urban, afectivitatea urbană, închipuirea urbană – nestingherite, nerușinate – să-și horească sălașurile lor, și ele înzestrate cu mângâieri, minuni și fascinații mai noi, mai «secunde», dar nu mai rare sau mai firave decât ale codrului, dealurilor și apelor curgătoare.” (**Orizont**, Nr. 44/1982)

3) „Orizont, nr 46/1983.” Sau scrie același exeget în „Orizont”, 27 august 1978: „Poți lua diligența de seară – iată o formulare simptomatică pentru viziunea... Anghel Dumbrăveanu; un tu impersonal ce trădează cu rafinament trebuința poetului de a se recunoaște în cititor ca în propria sa alteritate, un mod de a sugera că între ei există un spațiu de acces , reprezentat prin peretele penetrabil al poemului./Acest semn emblematic al limitei instabile, al raportului flotant este diseminat peste tot, efectul fiind unul de stabilizare a ansamblului. Expresia sa recurentă este aceea a țărnelui, linie ce desparte și unește deopotrivă, deopotrivă sfârșit și început.”

4) *Tratat despre melancolie*, propunere de Violeta Dumbrăveanu, Editura Eurostampa, 2001

Cornel Ungureanu

CUPRINS

<i>Himerogonia</i> . Prefață de Cornel Ungureanu	5
Notă asupra ediției	13

PĂMÂNTUL ȘI FRUCTELE (1964)

Stea	17
------------	----

ILUZIILE MĂRII (1967)

Cântecul sturzului	21
Deltă	22
Mov de Bacovia	23
Alina	24
Pe țărmul lămâilor	25

OASE DE CORĂBII (1968)

Culori latente	29
Ceva pentru care merită să pierzi o corabie	30

FAȚA STRĂINĂ A NOPTII (1971)

Nocturnă	33
În apele mari ale lumii	34
Saros	35

POEME DE DRAGOSTE (1971)

Visând cu zăpada	39
Lui Nichita Stănescu	62
Întâmplări	40

DILIGENȚA DE SEARĂ (1978)

Scara de lemn	45
Fenomenul tânăr	46
Diligența de seară	47
Cum raza serii	48
Frigul nemângâierii	49
Întâmplări din țara himerei	50
Timp	51
Ieșirea din pasaj	52
Fereastra corăbierului	53
Fântânile Serbiei	54

RETORICA ȘI UMBRA NINSORII (2008)

Întrebarea la care n-am ajuns să mai răspund	59
Ninsoarea uitării	60
Floare de câmp	61
Insula șerpilor	62
Nu te apleca	64
Metalele frigului	65
Semne de noapte	66
Am visat să fiu cu voi	67
Luminați de voluptuoasele fructe	68
Se poate zbura	69
Nu se mai aude nimic despre primăvară	70
Toponimii ale raiului jefuit	71
La început	72
Maria de Vulturești	73
Pe scările anilor	74
Poarta de râu	75

Cerul întors	76
Ochii aburiți ai memoriei	77
Autumnalia	78
Nici nu mai simt că sunt	79
Drumul domnesc	80
Vântul de larg	81
O eclipsă de aur	82

MĂSURA LUCRURILOR (2008)

Măsura lucrurilor	85
Copacul	86
Adevăruri uitate	87
Nu mă mai pot odihni	88
Orologiu	89
Semicercul un infinit de înțelesuri	91
Bolțile lumii	92
Un drum	93
Un fel de fabulă	94
Naufragii	95
Mirările trecerii	96
O vreme sașie	98
Rău de bine	99
Capul prin gard	100
De altădată	101
Oda bucuriei	102
Zâne și copii	103
O călătorie în cer	104

LACRIMA DE ÎNTUNERIC (2013)

Portretul ascuns	107
După cântecul mierlei	108

Iarna imperială	109
Înger în asfințit	110
Zona alpină	111
Drumul ierbii	112
Calipso	113
Cine rupe pâinea în două	114
O cană de apă	115
Rosa canina	116
Tristia	117
Dreptul soarelui	118
Dealul Negru al zilei	119
Întâmplările oamenii	120
Spre niciodată	121
Drumul ce te apropie	122
Mă rog smerit	123
Surâs pentru tei	124
Descântec de mamă	125
Cântec de leagăn	126
Eden	127
Pasărea destinului	128
Mișcarea orei	129
Niciodată uitarea	130
Noaptea de după aceea	131
În cartea a patra	132
Cine crede că poate să cântărească un zbor	133
În odăile vântului	134
Casa gutuii	135
Tabla întoarcerii	137
Curtea albă	138

El era un cântec universal	140
Drumul crucii	142
Fragment de vis	143
Legea numerelor mari	144
Întunericul luminii	146
Cehov îl vizitează pe Tolstoi	147
Un pahar de cer matinal	149
Bibliografia operei	153
Argument de Violeta Dumbrăveanu	157
Referințe critice de Nicolae Manolescu, Ovidiu Cotruș, Victor Felea, Șerban Foarță, Lucian Raicu, Fănuș Neagu, Petre Stoica, Nichita Stănescu, Mircea Martin, Marin Mincu, Livius Ciocârlie, Crișu Dascălu, Petre Poantă, Mircea Ivănescu, Ion Mircea, Laurențiu Ulici, Adam J. Sorkin, Hans Dama, Thomas C. Carlson. Adam Puslojici, Srba Ignatovici, Gheorghe Tomozei, Radomir Andrici	159